Kulttuurialojen liittojen neuvottelukunnan (KALN) lausunto - Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025–2028

Viite: VNS 2/2024 vp

KALN kiittää mahdollisuudesta lausua Valtioneuvoston selonteosta julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025–2028. Neuvottelukunta KALN edustaa noin 30 000 luovien alojen työntekijää ja ammattilaista pääasiallisesti esittävän taiteen kentällä. Neuvottelukuntaan kuuluu Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto Teme, Näyttelijäliitto, Muusikkojen liitto, Suomen Journalistiliitto, TAKU (Taide- ja kulttuurialan ammattijärjestö/Akavan Erityisalat) ja SAK

Keskeiset huomiot

- Esitämme vakavan huolen kulttuurikenttää koskevien massiivisten leikkausten vaikutuksesta kulttuurialan elinvoimalle ja ylipäätään mahdollisuudelle työskennellä alalla.
- Päätökset kulttuurin ja taiteen valtionavustusten merkittävistä leikkauksista sekä yksityisen kopioinnin hyvityksen määrärahatason puolittamisesta ovat vaikutuksiltaan dramaattisia luovan alan tekijöille, esiintyville taiteilijoille sekä muille kulttuurin ja taiteen alan toimijoille.
- Kulttuurille luonteenomaisesta jaksottaisesta työskentelystä tehdään hallituksen toimesta nyt niin vaikeaa ja kannattamatonta, että mietityttää, mistä tällainen kulttuurivihamielisyys kumpuaa.

Rahoituksen taso ja leikkaukset

- Hallitus päätti kasvattaa ja nopeuttaa opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle aiemmin suunniteltuja leikkauksia. Vasta myöhemmin selviää, millainen osuus leikkauksista kohdistuu juuri kulttuurialaan, millainen osuus valtionosuusjärjestelmään ja millainen vapaalle kentälle.
- Kulttuurikentässä alirahoitetut projektit ovat enemmän sääntö kuin poikkeus. Herää kysymys, mahtavatko päättäjät tietää alkuunkaan, kuinka alirahoitettua taidetyö Suomessa on ja kuinka pienellä rahoituksella monia produktioita toteutetaan.
- Kulttuuri on elinkeino, ei tietylle marginaalille porukalle jokin erityistaito tai lahjakkuus. Kulttuurin asemaa yhteiskunnassa pitäisi rakenteellisilla muutoksilla vahvistaa. Leikkauspolitiikka vie väärään suuntaan. Yhteiskunnassa pitää olla ymmärrys kulttuurista ja taiteen tekemisestä työnä, jolla on ja jolla

kuuluu olla itseisarvo, taloudellinen arvo ja ammattitaidolla hinta. Työllä niin työnantajalle kuin työntekijälle kuuluvat velvoitteet ja toiminnalla rakenteet.

- Esittävän taiteen alan valtionosuusjärjestelmä (VOS) on teatterin, tanssin ja sirkuksen sekä orkestereiden ammattitoiminnan perusrahoitus, joka takaa ammattitaiteen alueellisen saatavuuden ja saavutettavuuden. VOS-järjestelmä perustuu henkilötyövuosiin, joten sen keskiössä on itse taiteen lisäksi työllistävyys, vakituiset kuukausipalkkaiset työsuhteet ja pitkäjänteinen toiminta. On tärkeää, että tästä esittävän taiteen perusrahoituksesta ja rakenteesta pidetään huolta.
- Kulttuurin vapaa kentän rahoitus mahdollistaa niin tapahtumien järjestämistä kuin taiteilijoiden työtä. Suuri osa toiminnasta tulee kaatumaan pienenkin tuen jäädessä puuttumaan, sillä toimijoiden resurssit ovat olleet jo valmiiksi äärirajoilla.
- Kulttuurin kokeminen tulee olemaan harvojen etuoikeus, kun mahdollisuus osallistua kapenee ja lippujen hinnat kallistuvat
- Haasteita aiheuttaa myös se, että leikkausten aikataulu on epäselvä. Taidelaitosten on mahdoton sopeuttaa toimintaansa lyhyellä aikavälillä. Esimerkiksi sopimukset ja sitoumukset tehdään tulevaisuuteen, tyypillisesti vähintään vuoden päähän.
- Esittävän taiteen kenttä on erittäin työvoimaintensiivinen ala. Olemme jo nähneet lomautuksia ja yt-ilmoituksia, kun epävarmuus tulevasta johtaa säästöpaineeseen ja kulttuurialan ammattilaisten irtisanomisiin. Mitään puskureita ei useinkaan ole.
- Suomi tarvitsee luovaa taloutta. Taidelaitosten, kuten teattereiden ja orkestereiden ympärille syntyy monenlaista taloudellista toimintaa. Jos esimerkiksi pienen tai pienehkön kunnan teatteritoiminta lopetetaan, ovat halvauttavat vaikutukset merkittäviä.
- Taideyliopiston tutkimusten mukaan kulttuurin tukieuro tuottaa yli kymmenen euroa takaisin
- Luovat alat ovat maailmalla vahvoja kasvualoja. Suomessa luovien alojen osuus BKT:sta on 3,1 prosenttia. Koska se on alle EU:n keskiarvon (4,4 prosenttia), kasvupotentiaalia on valtavasti.
- Luovat alat tuovat Suomelle moninaista arvoa sekä suoraan että välillisesti. Ne tuovat suoraan euroina talouskasvua ja paikallisesti ne lisäävät muun muassa alueellista elinvoimaa ja ihmisten hyvinvointia.

Työskentely kulttuurialalla

- Nyt tehtyjen päätösten lisäksi tulee huomioida jo päätetyt, erityisesti freelancereiden elämää vaikeuttavat, sosiaaliturvan leikkaukset. Työttömyysturvaan tehtävät heikennykset suorastaan romuttavat luovien alojen sosiaaliturvaa. Kokoaikatyötä ei alalla ole tarjolla ja esimerkiksi 12 kuukauden työssäoloehto on kulttuurialan freelancereille käytännössä mahdoton täyttää. Useat taitelijat tekevät taiteellista ja muuta työtä jo nyt suhteessa 60/40, jos taiteellisen työn osuus tästä edelleen laskee, se uhkaa käydä kokonaan mahdottomaksi.
- Uhkana on, että freelancerinä tehtävä työ käy mahdottomaksi ja kulttuurialan freelancerit häviävät parissa vuodessa lähes kokonaan
- Yht´äkkiset ja poikkeuksellisen suuret leikkaukset vievät toimeentulon kulttuurialan ammattilaisilta epäoikeudenmukaisella tavalla

- Kulttuuriala on merkittävä työllistäjä. Tällä hetkellä näemme, kuinka leikkauspolitiikka ajaa freelancereitä vaihtamaan muille aloille. Ala työllistää noin 130 000 ihmistä. Tilastokeskuksen mukaan kulttuuriammateissa työskentelevien määrä supistui vuonna 2023 noin 5% verrattuna 2022. Tämä on huolestuttava suunta.
- On muistettava taiteen merkitys yhteiskunnan hyvinvointia luovana. Mitä tulee tilalle, jos freelance-työ käy mahdottomaksi ja taiteen kenttä kapenee.
- Leikkauksia aiheutuvaa työttömyyttä, pahoinvointia ja verotulojen menetyksiä edullisemmaksi tulisi mahdollistaa niin kentän toiminta kuin taiteilijoiden ja yleisön hyvinvointi. Tilanne tulee näkymään valtion kassassa sekä esimerkiksi kulttuuriviennin volyymissa
- Kulttuurialan järjestöissä tehdään arvokasta työtä, jota täydennetään vapaaehtoistyöllä. Leikkaukset alan järjestöihin aiheuttavat sen, että toiminta vaarantuu. Järjestöissä tehdään paljon sellaista tärkeää työtä, mitä julkinen tai yksityinen sektori ei kata.
- Hallitusohjelmaan on kirjattu: "Hallitus ratkaisee kulttuurialan ja luovien alojen tekijöiden sosiaali- ja työttömyysturvaan liittyviä ongelmia osana sosiaaliturvauudistusta. Erityistä huomiota kiinnitetään freelancereiden asemaan. Huolehditaan taiteen vapaudesta, tekijöiden hyvinvoinnista, osaajien riittävyydestä ja työmarkkinan toimivuudesta." Hallitusohjelmakirjauksesta huolimatta monet hallitusohjelmaan kirjatut työelämää koskevat suunnitelmat heikentävät jo pirstaleista luovien alojen työelämää ja osaltaan kannustavat entistä lyhyempiin työsuhteisiin, esim. alle vuoden määräaikaisten työsopimusten salliminen ilman perustetta.

Yksityisen kopioinnin hyvitys

- Päätös puolittaa yksityisen kopioinnin hyvitys on väärä. Yksityisen kopioinnin hyvitys on lakiin ja Suomea velvoittavaan direktiiviin perustuva rahallinen korvaus luovan työn tekijöille siitä, että jokainen kansalainen saa kopioida laillisia teoksia omaan käyttöönsä.
- Yksityisen kopioinnin hyvitys perustuu tekijänoikeutta koskevaan tietoyhteiskunnan tekijänoikeusdirektiivin (2001/29/EY) sekä tekijänoikeuslakiin. Tekijänoikeuslain 12 § sallii muutaman kappaleen kopioimisen yksityistä käyttöä varten. Tekijöillä on lain ja direktiivin mukaan oikeus saada teoksen yksityisestä kopioinnista korvaus eli hyvitys. Tekijänoikeuslain 26 a §:n mukaan tämän hyvityksen yksityisestä kopioinnista maksaa Suomessa valtio. Hyvitys maksetaan valtion talousarvioon otettavasta määrärahasta, jonka tulee olla määrältään sellainen, että sitä voidaan pitää kohtuullisena hyvityksenä teosten kappaleiden valmistamisesta yksityiseen käyttöön.
- Hyvitysmaksu ei ole tavallinen harkinnanvarainen kulttuurimääräraha, sillä direktiivin tarkoittama "sopivan hyvityksen" käsite rajaa hallituksen mahdollisuuksia harkinnanvaraisesti vähentää määrärahaa esimerkiksi valtiontaloudellisten yleisten säästötarpeiden vuoksi.
- Yksityisen kopioinnin määrät laskivat vuosien 2015–2017 välillä, mutta tämän jälkeiset tutkimukset osoittavat kopioinnin määrän pysyneen jokseenkin samana vuodesta 2018 lähtien. Yksityisen kopioinnin hyvityksen määrä on nykytasolla noin 5 senttiä/kopiointikerta.
- Luovan työn tekijöiden teosten käyttö on digitaalisuuden myötä jatkuvasti lisääntynyt ja yksityishenkilön mahdollisuus tehdä alkuperäisen laatuisia digitaalisia kopioita monille eri laitteille on merkittävästi kasvanut. Hyvitys on tästä huolimatta pysynyt vuosien ajan samana eikä hyvityksessä ole otettu huomioon edes indeksinousua vuosien 2016-2024 aikana.

- Hyvitysjärjestelmää pitää ryhtyä välittömästi uudistamaan, jotta tekijöille ja luovalle alalle saadaan ennakoitavuutta ja jatkuvuutta. Puolitettu, äkillinen olennainen hyvityksen tason muutos tulee vaikuttamaan kielteisesti sekä luovien alojen tekijöiden henkilökohtaiseen toimeentuloon että yhteisiin tarkoituksiin osoitettuihin tuki-, apu- ja muihin vastaaviin varoihin. Nykyistä järjestelmää ei olisi pitänyt julkisen talouden suunnitelmassa leikata rajusti ilman korvaavaa järjestelmää ja huolellista valmistelua
- Nyt tulee ottaa aikalisä ja säilyttää hyvitysmaksumääräraha vuoden 2023 tasolla eli 11 miljoonassa eurossa ja käynnistää hyvitysmaksujärjestelmän uudistaminen, jota sivistysvaliokunta ja valtionvarainvaliokunta ovat esittäneet jo vuonna 2018.

Helsingissä, toukokuun 2. päivänä 2024

Karoliina Huovila
Toiminnanjohtaja, OTK
Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto Teme ry

Puheenjohtaja (v. 2024, puheenjohtajuus kiertää)
Kulttuurialojen liittojen neuvottelukunta KALN